

Transparentnost i odgovornost u odabiru izdavačkih kuća za izdavanje udžbenika na Kosovu

septembar 2026.

AUTOR:

Alfred Marleku

Posetite našu Internet stranicu
www.dplus.org

Saznajte više o našim najnovijim publikacijama,
vestima, infografika

Find us on Facebook
[@democracyplus](https://www.facebook.com/democracyplus)

Find us on LinkedIn
[@democracy-plus](https://www.linkedin.com/company/democracy-plus)

Find us on Twitter
[@democracy_plus](https://twitter.com/democracy_plus)

Find us on Youtube
[@Democracy.Plus](https://www.youtube.com/DemocracyPlus)

Naše kancelarije:

Ulica Bajram Kelmendi, br.92, 5. sprat
Priština, 10000
Kosovo

+383 (0) 38 749 288
info@dplus.org

Ovaj dokument javne politike je prvobitno napisan na albanskom jeziku. Stoga, u slučaju bilo kakvih nejasnoća u ovoj prevedenoj i prilagođenoj verziji, molimo vas da se konsultujete sa originalnom verzijom, **“Transparenca dhe llogaridhënia në përzgjedhjen e shtëpive botuese për tekstet shkollore në Kosovë”**.

Pregled izveštaja

Ovo istraživanje analizira transparentnost i odgovornost u procesu procene, odobravanja, izbora i korišćenja udžbenika na Kosovu. Analiza je zasnovana na preispitivanju pravnog okvira i institucionalnih dokumenata, intervjuima sa poznavateljima i zainteresovanim stranama u oblasti obrazovanja, fokus grupama, tematskim diskusijama i anketama sa građanima i nastavnicima. Cilj je da se proceni da li aktuelni sistem stvara jasan i proverljiv proces odlučivanja i da li obezbeđuje jednako postupanje, kako sa aspekta udžbenika tako i izdavačkih kuća.

- Nalazi pokazuju da pravni okvir uređuje uloge recenzenata, Stručnog saveta za nastavne programe i udžbenike (SSNPU), Ministarstvo Prosvete i Nauke (MPN) i škola, ali ne obezbeđuje uvek potpunu transparentnost kada je reč o načinu donošenja konačne odluke. Ovo posebno dobija na važnosti kada rukopis udžbenika koji prvobitno ne dostiže traženi prag, biva kasnije odobren. U takvim slučajevima trebalo bi da je moguće proveriti koje ispravke su načinjene, da li je izvršena ponovna stručna procena i po kom osnovu je doneta konačna odluka. Objavljivanje izveštaja recenzenata, bodova, traženih ispravki i obrazloženja odobrenja učinilo bi ovaj proces transparentnijim i pomoglo bi da se isti standard primeni na alternativne udžbenike.

- Još jedan nedostatak dolazi do izražaja nakon odobravanja, kada izbor udžbenika prelazi na škole i nastavnike. Zakon im priznaje pravo izbora, ali ne propisuje jednoobrazni postupak za upoređivanje udžbenika, kriterijume odlučivanja, dokumentovanje glasanja i pedagoško obrazloženje. Ovo daje mogućnost školama da primene različite prakse, a nosi sa sobom i mogući uticaj izdavačkih kuća. Ova zabrinutost proizilazi i iz ankete u kojoj 85.7% ispitanika smatra da izdavači u velikoj meri ili donekle utiču na izbor udžbenika, dok 44.6% uopšte ne veruje da se izbor vrši prevashodno na osnovu kvaliteta.

Istraživanje preporučuje da isti standard kvaliteta važi na sve udžbenike, da svaka odluka koja je doneta bude dokumentovana i proverljiva, da se izbor u školama standardizuje i da se uspostavi javan mehanizam za prijavljivanje i otklanjanje nedostataka, nakon odobravanja. Ove mere bi smanjile prostor za nerazumno odlučivanje i spoljni uticaj, jasnije usmeravajući proces ka kvalitetu udžbenika i interesovanju učenika.

- Analiza takođe ističe značajan jaz nakon što udžbenici uđu u upotrebu. Greške i nedostaci mogu postati očigledni tek tokom njihove upotrebe u učinioci, ali trenutno nedostaje jasan i centralizovan mehanizam za njihovo prijavljivanje, evidentiranje i rešavanje. 80.4% ispitanika je izjavilo u anketi da često primećuje greške ili nedostatke u udžbenicima. Iz tog razloga, odgovornost ne bi trebalo da se završi odobravanjem jednog udžbenika, već bi trebalo da se nastavi sistemom koji jasno definiše ko se bavi ovom problematikom i u kojim slučajevima je nužna ispravka, ponovna procena, obustava ili povlačenje iz upotrebe.

Istraživanje preporučuje da isti standard kvaliteta važi na sve udžbenike, da svaka odluka koja je doneta bude dokumentovana i proverljiva, da se izbor u školama standardizuje i da se uspostavi javan mehanizam za prijavljivanje i otklanjanje nedostataka, nakon odobravanja. Ove mere bi smanjile prostor za nerazumno odlučivanje i spoljni uticaj, jasnije usmeravajući proces ka kvalitetu udžbenika i interesovanju učenika.

Definicija problema i svrha analize

Kvalitet udžbenika direktno utiče na to kako učenici stiču znanja, razvijaju veštine i kritičko razmišljanje kako bi uspešno postigli nastavne ishode predviđene nastavnim planom i programom. Iz tog razloga, izbor udžbenika koji se koriste u preduniverzitetskom obrazovanju nije samo stručna ili administrativna procedura, već odluka od posebnog javnog značaja.

Na Kosovu se izbor udžbenika odvija u nekoliko faza i uključuje stručne recenzente, Ministarstvo Prosvete i Nauke (MPN), Stručni savet za nastavne programe i udžbenike (SSNPU), nastavnike i upravna tela škola. Postojanje više nivoa procene i odlučivanja ima za cilj da obezbedi kvalitet i nepristrasnost procesa. Međutim, učešće brojnih zainteresovanih strana samo po sebi ne garantuje transparentnost i odgovornost.

Ovo istraživanje je osmišljeno sa ciljem da analizira da li pravni osnov i njegova primena u praksi stvaraju potpun, transparentan i proverljiv lanac odgovornosti. Cilj je identifikovati proceduralne praznine i povrede integriteta koje mogu dovesti do nerazumnog odlučivanja, sukoba interesa, favorizovanja ili odobravanja udžbenika koji ne ispunjavaju standarde, čak i kada su procedure formalno u skladu sa zakonom. Na ovaj način, transparentnost i odgovornost se tretiraju kao preduslovi za očuvanje kvaliteta udžbenika i interesovanja učenika.

Pored preispitivanja propisa, administrativnih uputstava, institucionalnih odluka i javnih izveštaja, realizovani su intervjui sa poznavacima oblasti obrazovanja, diskusije u fokus grupama i ankete sa građanima i nastavnicima. Ovi podaci su korišćeni da dopune analizu konkretnim iskustvima, percepcijama i idejama u vezi sa kvalitetom, odobravanjem i izborom udžbenika.

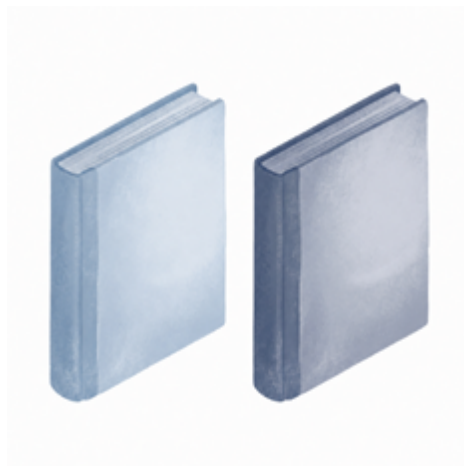
Pravni i institucionalni okvir

Proces pripremanja, procene, odobravanja i korišćenja udžbenika uređen je *Zakonom o izdavanju školskih udžbenika, nastavnih sredstava, školske lektire i pedagoške dokumentacije* (br. 02/L-67),¹ Administrativnim uputstvom o recenzentima, proceni i odobravanju udžbenika i nastavnih materijala (br. 18/2018),² kao i Administrativnim uputstvom o primeni standarda za školske udžbenike (br. 05/2011).³ Ovim aktima se propisuje postupak za ocenjivanje i odobravanje rukopisa, standardi kvaliteta i način izbora udžbenika za upotrebu u školama.

Proces uključuje nekoliko nivoa odlučivanja. Recenzenti procenjuju rukopise udžbenika, Stručni savet za nastavne programe i udžbenike (SSNPU) razmatra izveštaje i predlaže ministru konačnu listu, dok ministar odobrava udžbenike za izdavanje. Nakon odobrenja, nastavnici biraju udžbenik iz kataloga dozvoljenih udžbenika, a njihov izbor odobrava školsko veće. Ova podela predodređuje uloge i odgovornosti svakog aktera u procesu, od procene rukopisa do odobravanja i izbora udžbenika za dalju upotrebu u školama.

Nastavnici biraju udžbenik iz kataloga dozvoljenih udžbenika, a njihov izbor odobrava školsko veće. Ova podela predodređuje uloge i odgovornosti svakog aktera u procesu, od procene rukopisa do odobravanja i izbora udžbenika za dalju upotrebu u školama.

1 MPN, Zakon br. 02/L- 67 o izdavanju školskih udžbenika, nastavnih sredstava, školske lektire i pedagoške dokumentacije, 2007, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2437>.

2 MPN, Administrativno uputstvo br. 18/ 2018 o recenzentima, proceni i odobravanju udžbenika i nastavnih materijala, 2018.

3 MPN, Administrativno uputstvo br. 05/2011 o primeni standarda za školske udžbenike, 2011, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8050&utm>.

Transparentnost i odgovornost u proceni i odobravanju udžbenika

Podela nadležnosti između recenzenata, SSNPU-a i ministra formalno stvara lanac odgovornosti u procesu procene i odobravanja udžbenika. Međutim, za odgovornost nije dovoljno samo znati koja institucija je nadležna da donese određenu odluku. Trebalo bi da postoji mogućnost proveriti na osnovu kakve procene je ta odluka doneta, da li su načinjene potrebne ispravke i kako je konačna odluka o rukopisu izdavačke kuće obrazložena.

Zakon o izdavanju udžbenika (br. 02/L-67) propisuje da rukopisi koje su recenzenti pozitivno ocenili stiču pravo da budu objavljeni, sa time da recenzenti mogu predložiti jedan ili više rukopisa.⁴ Sa druge strane, *Administrativno uputstvo o primeni standarda za školske udžbenike* (br. 05/2011) konkretizuje standard procene. Za odobrenje je potrebna najmanje vrednost 3 („dovoljno ispunjen“) za svaki standard i vrednost 2 („delimično ispunjen“) za svaki pokazatelj.⁵ Čak i kada je ukupan rezultat iznad ovog nivoa, recenzent mora pismeno zahtevati da se pokazatelji ocenjeni sa 0 ili 1 obrade pre nego što se dozvoli izdavanje. To znači da odobrenje treba da se zasniva na ispunjavanju i dokumentovanju standarda, a ne samo na celokupnom rezultatu.

Problem transparentnosti posebno dolazi do izražaja kada rezultat različitih faza procesa nije isti. Ako je rukopis prvobitno negativno ocenjen ili nije dostigao traženi prag, ali je naknadno uvršten na listu odobrenih udžbenika, trebalo bi da postoji mogućnost da se utvrdi ko je promenio njegov status, na osnovu koje nadležnosti, prema kojoj proceduri i nakon kojih stručnih korekcija ili ponovnih procena. *Administrativno uputstvo* br. 18/2018 predviđa da SSNPU razmatra i usvaja izveštaje recenzenata, predlaže konačnu listu ministru, a ministar je odobrava.⁶ Međutim, upravo ovakav institucionalni tok sam po sebi ne čini proces proverljivim ako dokumentacija na osnovu koje se donose odluke nije javna.

Prijavljeni slučajevi u vezi sa alternativnim udžbenicima ilustruju ovaj problem. 2022. godine je u jednoj medijskoj reportaži izneta tvrdnja da je nekoliko alternativnih udžbenika za treći, osmi i dvanaesti razred stavljeno u upotrebu iako su u prethodnoj proceni dobili bodove ispod minimalnog praga od 3. Izdavačka kuća je izjavila da je uključivanje udžbenika posledica odluke MPN-ja, a ne favorizovanja, dok je MPN pojasnio da je SSNPU prvobitno odobrio samo jedan udžbenik za nekoliko predmeta i da su ostali udžbenici kasnije izabrani kao alternative, oslanjajući se na zakonsku mogućnost da se školama da više od jednog izbora.⁷

⁴ MPN Zakon br. 02/L-67 o izdavanju školskih udžbenika, nastavnih sredstava, školske lektire i pedagoške dokumentacije, 2007, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2437>.

⁵ MPN, *Administrativno uputstvo* br. 05/2011 o primeni standarda za školske udžbenike, 2011, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/actdocumentdetail.aspx?actid=8050>.

⁶ MPN, *Administrativno uputstvo* br. 18/2018 o recenzentima, proceni i odobravanju školskih udžbenika i nastavnih materijala, 2018.

⁷ Kosova.Info, *Tekstet alternative në shkollë nën minimalen e vlerësimit*, 2022, <https://kosova.info/tekstet-alternative-ne-shkolla-nen-minimalen-e-vleresimit/>.

Ovaj slučaj ukazuje na značajan jaz u transparentnosti. Ako udžbenik koji u jednoj fazi nije dostigao minimalni prag biva kasnije odobren, mora postojati dostupan dokaz da su nedostaci otklonjeni i da je rukopis pozitivno ponovo ocenjen. Bez izveštaja recenzenata, bodova koji bi odgovarali zacrtanim standardima, zahteva za ispravku, rezultata ponovne procene i obrazloženja konačne odluke, ne može se proveriti da li je isti standard primenjen na sve izdavačke kuće i sve odobrene rukopise.

Potreba za ovakvim vidom transparentnosti zapravo je rezultat anketa koje su realizovane u sklopu ovog istraživanja. Kada su ispitanici upitani koje informacije o odobrenim udžbenicima treba objaviti, 67% je tražilo da se objave bodovi i rezultati procene, ispravke koje su tražene i obrazloženje za njihovo odobravanje.⁸ Ovo pokazuje da transparentnost ne bi trebalo da bude ograničena samo na objavljivanje liste dozvoljenih udžbenika, već bi trebalo da pruži mogućnost da se proveri način na koji je svaki udžbenik stigao do konačne odluke.

Objavljivanje ove dokumentacije je važno ne samo za kontrolu donošenja odluka MPN-ja i SSNPU-a, već i za jednako postupanje prema izdavačkim kućama. Kada su kriterijumi, bodovi, ispravke i obrazloženje odluke proverljivi, smanjuje se prostor za sumnju da je rukopis favorizovan ili da su standardi primenjeni drukčije. Istovremeno, transparentnost ovih podataka stvara osnovu da se kasniji izbor nastavnika zasniva na istim i uporedivim informacijama za svaki odobreni udžbenik.

Problem transparentnosti posebno dolazi do izražaja kada rezultat različitih faza procesa nije isti. Ako je rukopis prvobitno negativno ocenjen ili nije dostigao traženi prag, ali je naknadno uvršten na listu odobrenih udžbenika, trebalo bi da postoji mogućnost da se utvrdi ko je promenio njegov status, na osnovu koje nadležnosti, prema kojoj proceduri i nakon kojih stručnih korekcija ili ponovnih procena.

⁸ Demokratska Plus (D+), Anketa realizovana sa građanima u sklopu istraživanja za potrebe izrade publikacije „Transparentnost i odgovornost u odabiru izdavačkih kuća za izdavanje udžbenika na Kosovu“, jul-avgust 2026.

Izbor škole i opasnost od uticaja

Odobrovanje udžbenika izmešta važan deo odlučivanja sa centralnog nivoa na škole i nastavnike. Ono im daje veću autonomiju da izaberu udžbenik koji smatraju najprimerenijim potrebama učenika. Pravo nastavnika da načine ovaj izbor počiva na članu 13. Zakona o izdavanju udžbenika (br. 02/L-67), koji propisuje da nastavnik bira udžbenik iz kataloga dozvoljenih udžbenika, a izbor odobrava školsko veće.⁹ Međutim, zakon ne uređuje detaljno način na koji se udžbenici moraju porediti, koje kriterijume treba primeniti, ko donosi konačnu odluku u školi i kako je treba dokumentovati.

U odsustvu jednoobraznog postupka, škole organizuju izbor na različite načine. Odluku može doneti pojedinačni nastavnik, stručni aktiv, direktor ili školsko veće, a da uvek ne bude jasno ko je od njih imao presudnu ulogu. Takođe, ne postoji jasan zahtev da izbor koji se načini bude praćen zapisnicima, dokumentovanim glasanjem i pedagoškim obrazloženjem. Posledično je teško proveriti da li je udžbenik izabran zbog svog kvaliteta ili kao rezultat nekog spoljnog uticaja.¹⁰

Rezultati ankete ukazuju da je upravo ova faza procesa praćena visokom stopom nepoverenja. Kada su ispitanici upitani da li veruju da su udžbenici odabrani na osnovu njihovog kvaliteta, 44.6% je odgovorilo „nimalo“, dok je samo 7.1% reklo da u potpunosti veruju u takav izbor. Istovremeno, 57.1% smatra da izdavačke kuće „u velikoj meri“ utiču na izbor udžbenika od strane škola i nastavnika, dok 28.6% procenjuje da utiču „donekle“. Ukupno, 85.7% ispitanika smatra da postoji određeni stepen uticaja izdavačkih kuća u ovom procesu.¹¹

Ova opasnost dobija na svom značaju kada udžbenici koji su ponudeni kao alternativa nisu uporedivog nivoa kvaliteta. U jednom medijskom izveštaju iz 2022. godine izneta je tvrdnja da su neki alternativni udžbenici pušteni u upotrebu iako su dobili ocenu ispod minimalnog praga od 3. Prema ovom izveštaju, SSNPU je prvobitno odobrio samo jedan udžbenik za nekoliko predmeta, dok su drugi udžbenici kasnije uključeni kao alternative.¹² Ovakav razvoj događaja ukazuje na značajan problem. Ako alternativni udžbenici sadrže velike razlike u kvalitetu, uticaj u fazi selekcije može dovesti do upotrebe udžbenika lošijeg kvaliteta, čak i kada je dostupan udžbenik boljeg kvaliteta.

Sumnje na uticaj izdavačkih kuća izražene su i tokom korišćenja alternativnih udžbenika u školskoj 2021/2022. godini. MPN je izjavio da su stručna veća u školama odgovorna da donose svoje odluke na profesionalan način i da škole i opštine moraju da obezbede da se proces odvija bez pritiska i uplitanja.¹³ Međutim, ovo samo definiše odgovornost u načelu i ne ukazuje na to koje su konkretne mere preduzete da bi se sprečio, identifikovao i sankcionisao mogući uticaj trećih strana, kao što su izdavačke kuće.

9 MPN Zakon br. 02/L-67 o izdavanju školskih udžbenika, nastavnih sredstava, školske lektire i pedagoške dokumentacije, 2007, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2437>.

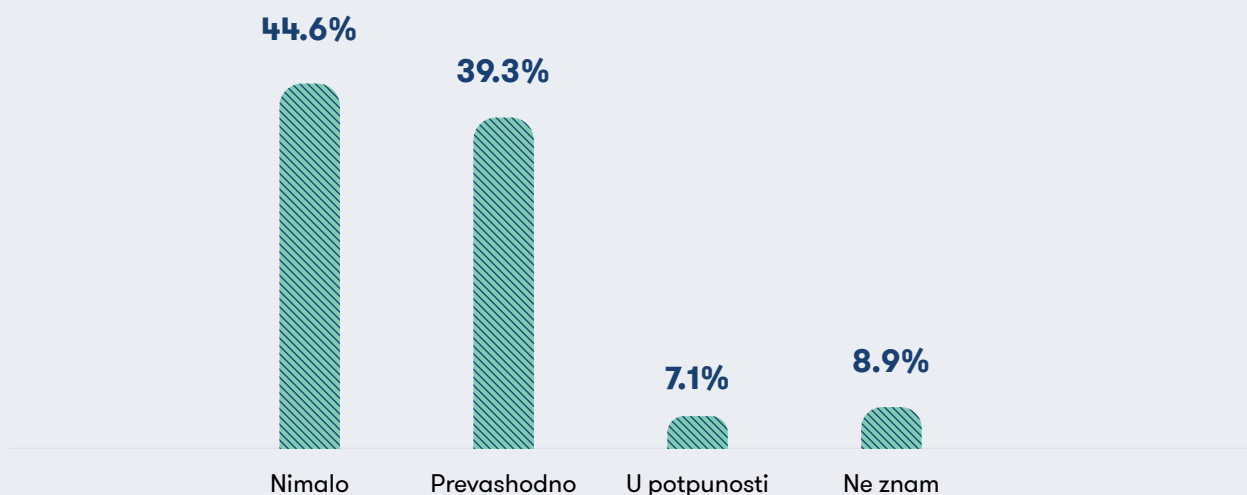
10 Diskusija u fokus grupi sa relevantnim zainteresovanim stranama iz odgovornih institucija i predmetnim stručnjacima, održana 28.08.2026.

11 Demokratija Plus (D+), Anketa realizovana sa građanima u sklopu istraživanja za potrebe izrade publikacije „Transparentnost i odgovornost u odabiru izdavačkih kuća za izdavanje udžbenika na Kosovu“.

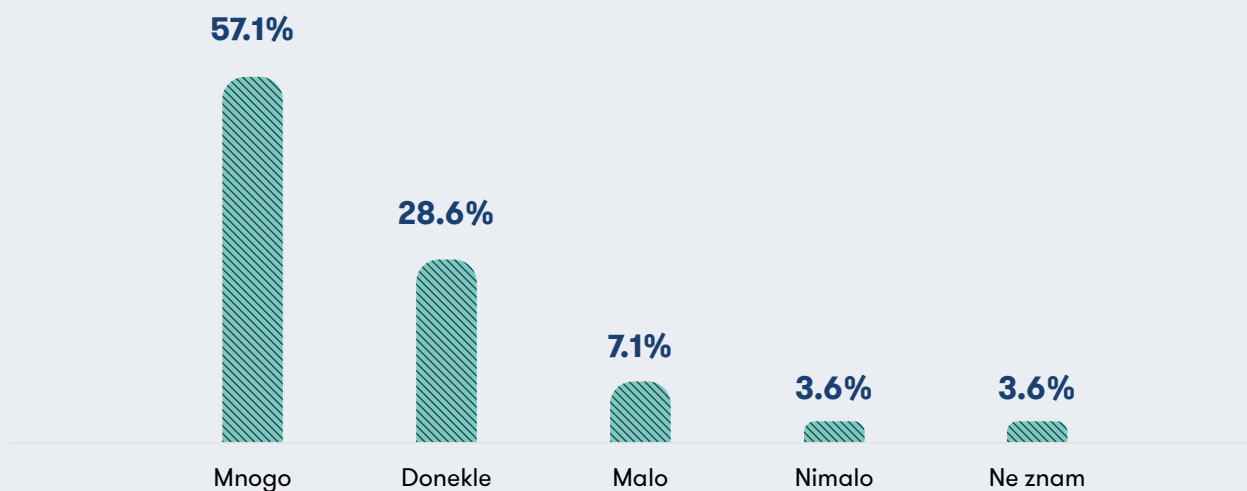
12 Kosova.Info, *Tekstet alternative në shkollë nën minimalen e vlerësimit*.

13 RTV21, „Sivjet Hyjnë në Përdorim Tekstet Alternative“, RTV21, 2021, <https://rtv21.tv/sivjet-hyjne-ne-perdorim-tekstet-alternative/>.

U kojoj meri verujete da se udžbenici biraju prvenstveno na osnovu njihovog kvaliteta?

Koliko po vama izdavačke kuće mogu uticati na izbor udžbenika od strane škola i nastavnika?

Opasnost od uticaja može se javiti kroz individualne kontakte sa nastavnicima i školskim rukovodiocima, selektivne prezentacije, promotivne materijale, obuke, sponzorstva, poklone ili druge vidove izgradnje odnosa sa donosiocima odluka.¹⁴ Čak i kada ove radnje ne predstavljaju korupciju u krivičnom smislu, one mogu dovesti do sukoba interesa ili uticati na profesionalnu percepciju osoba koje biraju udžbenik.

Ovi mogući oblici uticaja su takođe pomenuti u odgovorima na anketu otvorenog tipa i u fokus grupi. Nalazi istraživanja ukazuju da izdavačke kuće nude nastavnicima različite materijale, kao što su rokovnici, USB stikovi, laptopovi ili obećavaju školama podršku za projekte. Shodno tome, ovakve beneficije mogu uticati na izbor udžbenika, skrećući pažnju sa njegovog kvaliteta.¹⁵ Ostali ispitanici su izrazili sumnje u vezi sa uplitanjem direktora škola ili službenika opštinskih direkcija u proces izbora. U jednom od komentara se eksplicitno zahteva da „se službenici direkcija ne mešaju u izbor“.¹⁶ Ovakve izjave ukazuju na to da postoji percepcija mešanja i potencijalnih koristi na koju bi trebalo odgovoriti jasnijim pravilima o sukobu interesa, poklonima, sponzorstvima i kontaktima između izdavača i lica koja učestvuju u izboru.

Izdavačke kuće sa većim kapacitetom za promociju i jačanje veza sa lokalnim akterima mogu imati prednost u odnosu na druge izdavače, bez obzira na kvalitet njihovog udžbenika.¹⁷ Ova opasnost posebno dolazi do izražaja kada nastavnici nemaju pristup izveštajima o recenziji, bodovima i nedostacima utvrđenim za svaki udžbenik. U takvoj situaciji, informacije koje dobijaju mogu poticati prvenstveno od samih izdavača, koji imaju direktan interes da upravo njihov udžbenik bude izabran.

43.8%

ispitanika smatra da jača promocija ili uticaj jedne izdavačke kuće može u velikoj meri uticati na izbor udžbenika slabijeg kvaliteta. Dok **41.1%** procenjuje da bi se to moglo dogoditi samo u nekim slučajevima. Ukupno, **84.9%** ispitanika smatra da je takav ishod moguć, barem pod određenim okolnostima.

Rezultati ankete ukazuju da je ova zabrinutost široko rasprostranjena, s obzirom da 43.8% ispitanika smatra da jača promocija ili uticaj jedne izdavačke kuće može u velikoj meri uticati na izbor udžbenika slabijeg kvaliteta. Dok 41.1% procenjuje da bi se to moglo dogoditi samo u nekim slučajevima. Ukupno, 84.9% ispitanika smatra da je takav ishod moguć, barem pod određenim okolnostima.¹⁸

Iz tog razloga, autonomiju nastavnika moraju pratiti transparentnost i dokumentovana odgovornost.¹⁹ MPN treba školama da obezbedi standardizovane i uporedive podatke za svaki odobreni udžbenik, dok škole moraju da dokumentuju način na koji je doneta odluka. Bez ovih mera, prebacivanje odgovornosti na nastavnike i opštine ne obezbeđuje punu odgovornost i ne garantuje da će konačan izbor biti zasnovan na kvalitetu udžbenika i interesu učenika.

¹⁴ Intervju sa AD, nastavnikom građanskog vaspitanja u školi „Pavarësia“ u Prištini (na zahtev nastavnika, njegov identitet je dat inicijalima), 08.08.2026.

¹⁵ Diskusija u fokus grupi sa relevantnim zainteresovanim stranama iz odgovornih institucija i predmetnim stručnjacima održana 28.08.2026.

¹⁶ Demokracija Plus (D+), Anketa realizovana sa građanima u sklopu istraživanja za potrebe izrade publikacije „Transparentnost i odgovornost u odabiru izdavačkih kuća za izdavanje udžbenika na Kosovu.“

¹⁷ Intervju sa prof. Ass. Dritom Kadriu, profesorkom na Univerzitetu „Fehmi Agani“ i stručnjakinjom za obrazovanje, 07.08.2026.

¹⁸ Demokracija Plus (D+), Anketa realizovana sa građanima u sklopu istraživanja za potrebe izrade publikacije „Transparentnost i odgovornost u odabiru izdavačkih kuća za izdavanje udžbenika na Kosovu.“

¹⁹ Intervju sa prof. Ass. Dritom Kadriu, profesorkom na Univerzitetu „Fehmi Agani“ i stručnjakinjom za obrazovanje, 07.08.2026.

Odgovornost nakon odobravanja udžbenika

Odobranje i izbor udžbenika ne treba smatrati krajem procesa. Prethodna procena pre izdavanja zasniiva se na rukopisu i pratećoj dokumentaciji, dok se celokupan kvalitet udžbenika može primetiti tek nakon njegovog korišćenja u učionici. Iz tog razloga, odgovornost mora da se nastavi čak i nakon što je izdavanje dozvoljeno, kroz praćenje njegove upotrebe, prijavljivanje nedostataka i utvrđivanje odgovornosti za njihovu ispravku.

Administrativno uputstvo o primeni standarda za školske udžbenike (br. 05/2011) se bavi kvalitetom mnogo šire od puke formalne usklađenosti sa nastavnim planom i programom i naučne egzaktnosti. Petnaest standarda obuhvataju primerenost uzrastu učenika, didaktičku razradu, kvalitet pitanja i zadataka, jezičke aspekte, rodnu ravnopravnost, radne materijale i praktično testiranje udžbenika.²⁰

Međutim, čak i kada jedan udžbenik prođe stručnu procenu i dostigne minimalni prag, može da sadrži činjenične netačnosti, nedoslednosti sa nastavnim planom i programom, nejasne formulacije ili zadatke koji ne podstiču kritičko razmišljanje.²¹ Iz tog razloga, dozvolu za izdavanje treba smatrati početkom nove faze nadzora, a ne krajem odgovornosti recenzenata, izdavača i institucija koje su odobrile udžbenik.

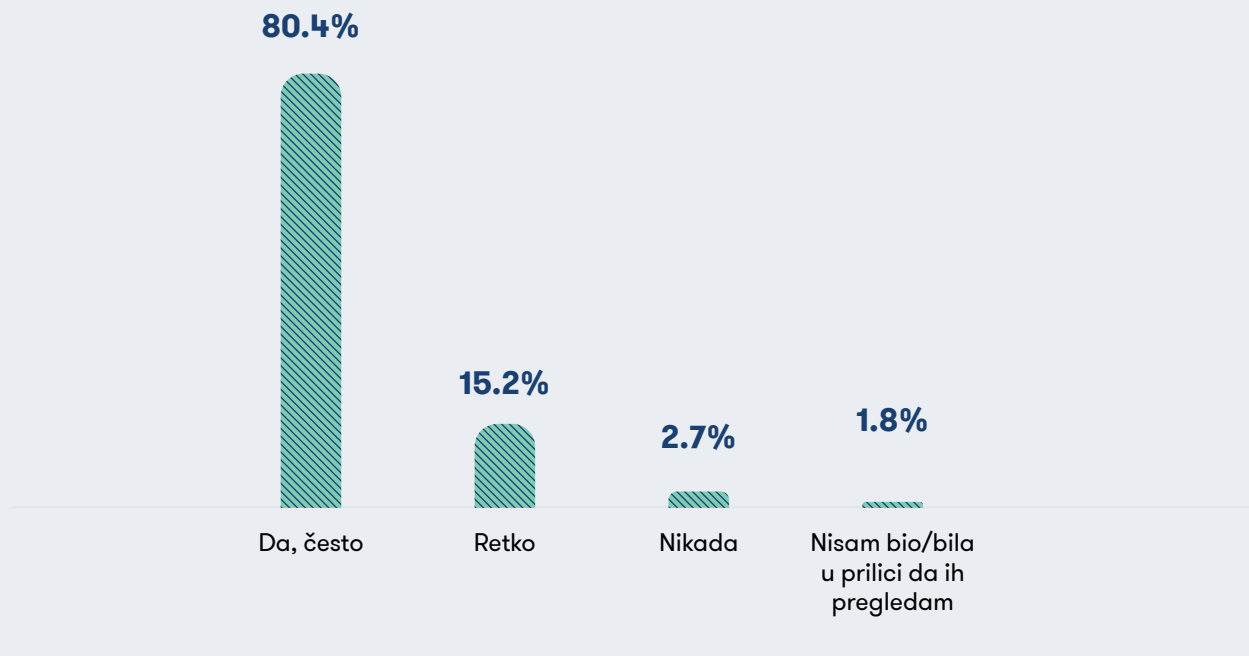
Iskustvo koje su ispitanici izneli ukazuje da se takvi problemi smatraju učestalim čak i tokom korišćenja udžbenika. U anketi je 80.4% ispitanika izjavilo da često primećuje greške ili nedostatke. Nejasan sadržaj je bio najčešći problem na koji je ukazalo 66.1% ispitanika, za kojim su usledile jezičke greške sa 50%, nedostaci u pitanjima, zadacima ili ilustracijama sa 49.1% i naučne ili činjenične greške sa 30.4%. Samo 4.5% je izjavilo da nisu primetili nijedan od navedenih nedostataka.²²

²⁰ MPN, Administrativno uputstvo br. 05/2011 o primeni standarda za školske udžbenike, 2011.

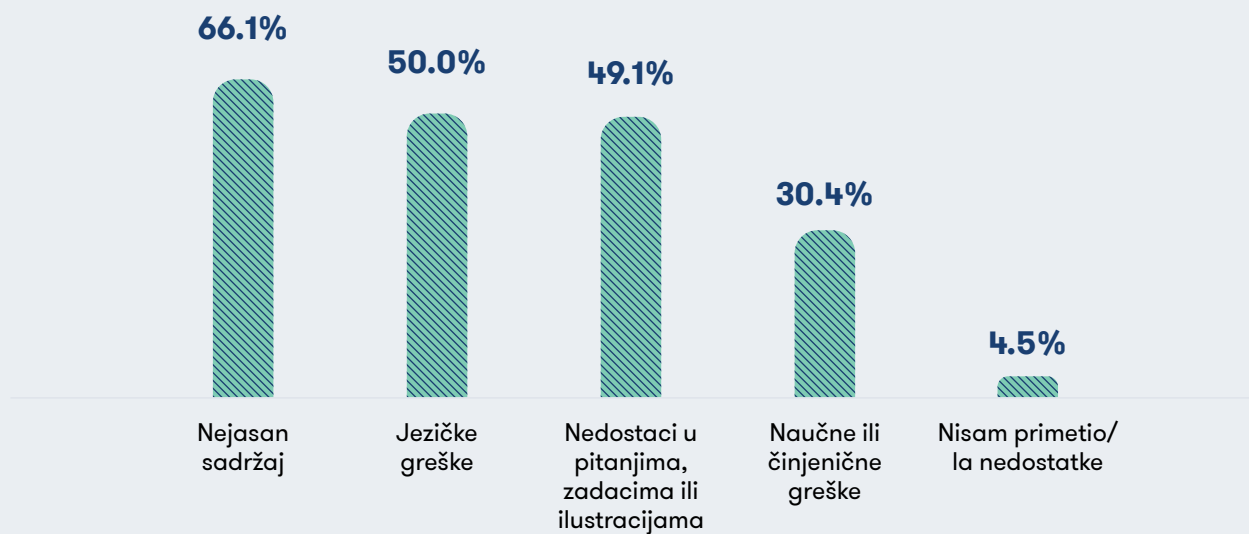
²¹ Tematska diskusija sa relevantnim zainteresovanim stranama iz odgovornih institucija i predmetnim stručnjacima, održana 31.08.2026.

²² Demokratska Plus (D+), Anketa realizovana sa građanima u sklopu istraživanja za potrebe izrade publikacije „Transparentnost i odgovornost u odabiru izdavačkih kuća za izdavanje udžbenika na Kosovu“.

Da li ste primetili neke greške ili nedostatke u udžbenicima?

Sa kakvim nedostacima ste se najčešće susreli?

Problemi prijavljeni nakon stavljanja novih udžbenika u upotrebu svedoče o potrebi za takvim mehanizmom. MPN je 2022. godine javno priznao da su greške utvrđene čak i nakon što su recenzenti dva puta proverili udžbenike. U istom članku koji je objavila *Koha Ditore*, nastavnici su zabeležili pravopisne, sadržajne i tehničke greške, kao i slučajeve neprimerenosti sadržaja uzrastu učenika. Oni su usled ovih nedostataka, ukazali i na potrebu za korišćenjem dodatnih resursa duž nastave. Članak je takođe isticao slučaj udžbenika matematike koji je, iako je dobio ocenu 3.01 od maksimalnih 4, sadržao greške u sadržaju. Ovaj slučaj pokazuje da prelazak formalnog praga procene sam po sebi ne garantuje da udžbenik neće beležiti ozbiljne nedostatke duž upotrebe.²³

Ostali prijavljeni slučajevi su takođe ukazali na neslaganja između sadržaja udžbenika i zahteva nastavnog plana i programa. Udžbeniku matematike za sedmi razred nedostajalo je jedno poglavlje iz nastavnog plana i programa, što je navelo nastavnike da učenike usmere da za taj deo da koriste udžbenik za osmi razred. U drugim udžbenicima su prijavljeni nedostaci kada je reč o određenim temama, kao i pitanja koja su mnogo više usredsređena na učenje napamet nego na analizu i razvoj kritičkog razmišljanja. Ovi slučajevi svedoče da neki nedostaci udžbenika mogu postati očigledniji tek nakon što se stave u primenu i testiraju u svakodnevnoj nastavnoj praksi.²⁴

Uprkos važnosti ove faze, *Zakon o izdavanju udžbenika* (br. 02/L-67) i *Administrativno uputstvo* (br. 18/2018) su prevashodno usredsređeni na postupak sve do dozvoljavanja izdavanja. Zakon predviđa obaveze izdavača za objavljivanje, štampanje identifikacionih podataka, obezbeđivanje primeraka i distribuciju udžbenika, ali ne stvara javni registar grešaka niti precizira jasan postupak za ispravku, obustavu ili povlačenje jednog udžbenika u slučaju problema koji su u njemu konstatovani, nakon što je odobren.

U odsustvu jednog takvog mehanizma, prijavljivanje nedostataka ostaje rasparčano. Nastavnici mogu da upute primedbe školi, opštinskoj direkciji, Ministarstvu, autoru ili izdavaču. Međutim, nije jasno ko treba da zavede i vodi slučaj, u kom roku izdavač mora da odreaguje i ko odlučuje o ispravci ili ponovnoj proceni udžbenika.²⁵

Nemaju svi nedostaci u udžbenicima istu težinu. Jedna pravopisna greška se može lako ispraviti. Međutim, naučna netačnost, diskriminatorni sadržaj, nejasan tekst ili ozbiljna neusklađenost sa nastavnim planom i programom mogu iziskivati ponovnu procenu, obustavu ili povlačenje iz upotrebe.²⁶

Ispitanici takođe prave sličnu razliku kada je reč o institucionalnom odgovoru na ozbiljne probleme zabeležene u udžbenicima. Više od 40% ispitanika smatra da udžbenik sa ozbiljnim greškama treba ispraviti i ponovo proceniti. Dok je 37.5% reklo da bi njegova upotreba trebalo da se obustavi dok se ne ispravi i ponovo ne proceni. Sa druge strane, 20.5% podržava povlačenje. Ukupno 58% podržava obustavu ili povlačenje udžbenika svaki put kada se utvrde ozbiljni nedostaci.

Iz tog razloga, odgovornost nakon odobravanja udžbenika zahteva mnogo više od mogućnosti da se greške neformalno prijave. Potreban je centralizovani mehanizam u kome bi se zabeležila svaka primedba, procenila njena ozbiljnost i identifikovala odgovorna institucija i objavila preduzeta mera.²⁷ Samo tako se može utvrditi da li je izdavač ispunio svoje obaveze, da li su institucije blagovremeno odreagovale i da li udžbenici koji se i dalje koriste u školama oslikavaju standard, zbog koga su odobreni.

23 Koha Ditore, "Ministria e Arsimit pranon se ka gabime në tekstet e reja shkollore," KOHA.net, 2022, <https://www.koha.net/arberi/mashti-pranon-se-ka-gabime-ne-tekstet-shkollore-mesimdhenesit-perdorin-burime-tjera>.

24 Majlinda Ibrahim, "Tekstet shkollore në shpërputhje me kurrikulën mësimore," KOHA.net, Koha Ditore, 2022, <https://www.koha.net/arberi/tekstet-shkollore-ne-shperputhje-me-kurrikulen-mesimore>.

25 Intervju sa BK, nastavnikom albanskog jezika u školi „Ismet Raci“ u Klini (na zahtev nastavnika, njegov identitet je dat inicijalima), 05.08.2026.

26 Diskusija u fokus grupi sa relevantnim zainteresovanim stranama iz odgovornih institucija i predmetnim stručnjacima, održana 28.08.2026.

27 Tematska diskusija sa relevantnim zainteresovanim stranama iz odgovornih institucija i predmetnim stručnjacima, održana 31.08.2026.

Zaključci i preporuke

Istraživanje evidentira da transparentnost i odgovornost u procesu izbora izdavačkih kuća za izdavanje udžbenika ostaju nedovoljni u nekoliko ključnih aspekata. Nije uvek moguće proveriti da li su svi odobreni udžbenici podvrgnuti istom standardu kvaliteta i kako su razlike između početne procene i konačne odluke obrazložene. Nakon odobravanja, odsustvo jednoobraznog postupka za izbor udžbenika u školama stvara prostor za spoljni uticaj, dok mehanizmi za prijavljivanje, ispravku i otklanjanje nedostataka duž upotrebe ostaju nejasni. Poboljšanje ovog procesa iziskuje veću transparentnost u odlučivanju, dokumentovanje izbora u školama i jasnu odgovornost, čak i nakon što udžbenici počnu da se koriste.

Ministarstvo Prosvete i Nauke

- Obezbediti jedinstvenu primenu praga kvaliteta propisanog Administrativnim uputstvom br. 05/2011 za svaki rukopis udžbenika, uključujući alternativne udžbenike. SSNPU i MPN ne bi trebalo da predlažu ili odobravaju udžbenik samo da bi imali alternativu, bez dokaza da isti ispunjava prag za svaki standard i pokazatelj i da su procenjeni nedostaci otklonjeni.
- Kreirati javnu platformu za prijavljivanje grešaka u udžbenicima. Za svaku prijavu treba objaviti klasifikaciju problema, odgovor izdavača, preduzete mere i rok za ispravku.
- Za svaki odobreni udžbenik treba objaviti izveštaje recenzenata, bodove prema standardima, tražene ispravke i obrazloženje konačne odluke.

Opštinskim direkcijama za obrazovanje i školama

- Izbor udžbenika treba obaviti u skladu sa istim postupkom, putem platforme na kojoj se beleže udžbenici koji su pregledani, kriterijumi, predlog stručnog aktiva, rezultati glasanja, odluka školskog veća i pedagoško obrazloženje.
- Pre nego što načine izbor, nastavnicima treba omogućiti jednak pristup alternativnim udžbenicima i uporedivim podacima za njihovu procenu, kako odluka ne bi bila prvenstveno zasnovana na promotivnim materijalima izdavača.

Prosvetnom inspektoratu

- Nakon definisanja jedinstvenog postupka za izbor udžbenika u školama, Prosvetna inspekcija treba da proveri njegovu primenu, što podrazumeva i dokumentovanje odluke i poštovanja pravila o sukobu interesa i uticaju izdavačkih kuća.
- Proveriti da li su udžbenici koji se koriste u školama u skladu sa verzijom koju je usvojio MPN i da li su uključene ispravke tražene duž procesa procene.

